



JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	02.05.2019
Received / Makale Geliş	06.01.2019	Published / Yayınlanma	03.05.2019

HANE HALKI TASARRUFLARININ BİREYSEL YATIRIMLARA DÖNÜŞTÜRÜLMESİNDE ETKİLİ OLAN SOSYO-EKONOMİK FAKTÖRLER SOCIO-ECONOMIC FACTORS AFFECTING THE REPLACEMENT OF THE HOUSEHOLD SAVINGS TO INDIVIDUAL INVESTMENTS

Dr. Öğr. Üyesi Erdem BAĞCI

İstanbul Gelişim Üniversitesi, İngilizce İşletme Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0003-1856-3517

Öğretim Görevlisi Adnan DEDE

İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-8838-6205

ÖZET

Bu çalışmada, hane halkı tasarruflarının bireysel yatırımlara dönüştürülmesinde etkili olan sosyo-ekonomik faktörler incelenmiştir. Hane halkı tasarrufları, milli gelirin hesaplanmasıyla, hane halkının harçayabilecek gelirinden hane halkının tüketim harcamaları çıkartılarak bulunur. Bununla birlikte hane halkı tasarrufları, elde edilen gelirin hepsini tüketmek yerine bir bölümü ile çeşitli yatırımlara yöneldiğinde tasarruf etmenin yolunu seçmiştir. Böylece kamunun payından toplam tasarrufların çıkartılması veya toplamdaki özel kesimlerin tasarrufunun ayrıştırılması ile, hane halkı tasarrufuna ulaşılabilir. Bunun yanı sıra bireysel yatırımların finansmanlarını tasarruflar sağlandığından dolayı, ekonomik kalkınmanın tasarruf düzeyleri önemli olmuştur. Tasarruf sahiplerinin, tasarrufunu yatırım araçlarıyla sermaye piyasasının sistemine aktarırken; yüksek getiriler, güven duygusu ve likiditasyon isteklerine göre hareket ederler. Yalnız, tasarruf sahiplerinin sergilediği bu hareketleri kısıtlayan, diğer bir tanımla tasarruf sahipleri kararlarını aldıkları zaman bu aşamada etkilendikleri birtakım etkenler bulunmuştur.

Tasarruf sahibinin yatırım kararına etki eden sosyo-ekonomik faktörleri; kişisel özellikler, finansal etkenler, çevresel faktörler, yasal faktörler ve kamusal tedbirler olarak sıralamak mümkündür. Bu farklılıklar yatırımcıların; bilgi, kültür, eğitim düzeyleri ve psikolojik yapılarının farklı olmasından kaynaklanabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada; ilk olarak, bireysel yatırımcıların kişisel özellikleri olan; bireylerin yapacakları yatırımların risk alma düzeyleri, risk alma oranları ve yatırım süresi incelenecektir. Daha sonra, yatırım kararını yönlendiren finansal etkenlerden; tasarruf sahibinin sermayeyi koruması, sermayesinde bir değer artışı sağlaması ve sermayesinden tatminkâr bir gelir elde etme sebepleri incelenecektir. Son olarak da tasarruf sahibinin yatırım kararını yönlendiren çevresel etkenler ise, tasarruf sahibinin içinde bulunduğu kültürel durum, sosyal statüsü, referans grubu ve grup-aile ilişkisi gibi etkenler ele alınacaktır. Çalışma önerilerinin geliştirilmesi sonucunda, yatırımcıların kararlarına etki eden faktörlerin incelenmesi hem yatırımcıları daha bilinçli karar vermelerine ışık tutabilecek hem de yatırım araçlarını piyasaya sunan kuruluşların daha fazla miktarda işlem hacmine ulaşmalarına neden olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hanehalkı Tasarrufları, Bireysel Yatırımlar, Sosyo-Ekonomik Faktörler

ABSTRACT

In this study, social economic factors which are effective in converting household savings into individual investments are examined. Household savings are calculated by calculating the national income and household consumption expenditures of households. However, household savings have chosen to save money when they turn to various investments instead of consuming all of the revenue they earn. In this way, household savings can be achieved by subtracting the total savings from the public's share or by separating the savings of the private sectors in total. The savings levels of economic development have been important because savings have been made on the financing of individual investments. When transferring the savings to the capital market system by means of investment tools; they act on the basis of high returns, confidence and liquidity requests. There are some factors that restrict these movements, which are shown by the savings owners, and which are influenced by the savings owners at the time when they made their decisions. These factors are examined as personal, financial, environmental, legal and public.

Socio-economic factors affecting the investment decision of the savings owner; personal characteristics, financial factors, environmental factors, legal factors and public measures can be listed as. These differences are made by investors; knowledge,

culture, education levels and psychological structures may be different. Therefore, in this study; first, the individual characteristics of individual investors; risk taking levels, risk-taking rates and investment period of individuals will be examined. Then, the financial factors that direct the investment decision; to protect the capital, to provide a value increase in its capital and to obtain a satisfactory income from its capital. Finally, the environmental factors leading the investor's investment decision will be discussed such factors as the cultural situation, social status, reference group and group-family relationship of the savings owner. As a result of the development of the study proposals, the examination of the factors affecting the investors' decisions can shed light on the more informed decision of the investors and the organizations that offer the investment instruments to the market can reach more transaction volume.

Key Words: Household Savings, Individual Investments, Socio-Economic Factors

1. GİRİŞ

Tasarruf yetersizliği, gelişmekte olan ülkeler açısından en önemli ekonomik problemlerin birisidir. Tasarruf yetersizliği doğal olarak borçlanmayı ve yatırım açığına yol açmaktadır. Bu bağlamda tasarruf konusunun irdelenmesi gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz etmektedir. Gelirlerde tüketilmeyen bölümü ifade eden tasarruf gerek birey açısından gerek ülke ekonomileri açısından kilit roller üstlenmektedir. Tasarruf, yalnızca gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülke ekonomilerin de gündemde yer almaktadır. Bunun dışında ülke tasarruf oranı hesaplanırken, kamu ve özel kesimlerin tasarruflarının toplamları alınmaktadır. Kamu tasarruf payı toplam tasarruftan çıkartılmakta veya toplam tasarruftan özel kesim tasarrufunun çıkarılması ile hane halkı tasarruflarına ulaşılmaktadır. Hane halkı tasarruflarının, özel kesim tasarruflarının değerlerini belirleme görevi bulunmaktadır. Özel kesim tasarruflarının da toplam tasarrufların değerlerinde önemli rollerinin olduğu bilinmektedir. Özel kesim tasarruflarının içinde önemli bir payı bulunan hane halkı tasarrufları ve belirleyicileri makalemizde temel inceleme konusu olmaktadır (Mehmet Şengür, 2015: 30).

Hane halkı genel itibariyle, gelirlerinin tamamını harcamaktansa bunun yerine gelirin bir kısmı ile çeşitli yatırımların araçlarına yönelip tasarruf yoluna gitmektedir. Tasarruf sahipleri bakımından, tercihlerin temelinde tasarrufların değer kaybını önlemek ve makul gelirler elde etme isteğinin bulunduğu bilinmektedir. Hane halkı tasarrufları ve bireysel yatırımlar, sosyo-ekonomik şartlar, davranış şekilleri, eğitim seviyesi ve gelir durumları gibi çok fazla finansal, yasal, çevresel, kişisel ve kamusal faktörden etkilenmektedir (Bozkuş ve Üçdoğruk, 2007: 1). Stars have

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Tasarruf Kavramı ve Çeşitleri

Tasarruf kavramı, kullanılan gelirlerin tüketiminden arta kalan bölümü olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte, tasarrufun amaçlarından biri, iyi dönemlerde gelirlerden birikim yapılarak, kötü dönemlerde tüketim olanağı sağlayacak tüketimleri zamana yaymak olmaktadır. Ülke yatırımlarının finansmanı tasarruflarla sağlandığında, ekonomik kalkınmanın tasarruf seviyesi önem arz etmektedir. Tasarruf kavramı, genel olarak yabancı ve ulusal tasarruflar şeklinde ikiye ayrılabilir. Ulusal tasarruf kavramı, özel ve kamu sektörlerinin tasarrufunun toplamından meydana gelmektedir. Ulusal tasarrufun düzeyleri ekonomide yeni sermayeleri oluşturmanın kapasitesini belirlemektedir. Bundan dolayı önemli makroekonomik ölçütlerden biri olarak kabul edilmektedir. Dış tasarruflar ise kısa veya uzun süreli yabancı sermayelerin şeklinde ülkelere gelmektedir. Böylece, tasarruf düzeyleri düşük olan ülkeler, kalkınmadan vazgeçmeyerek, dış kaynaklara başvurabilir. Ülkemizde de mevcut yüksek seviyedeki tasarruf açığı problemi nedeniyle, yatırımların büyük bölümü dış tasarrufların aracılığıyla finanse edilmektedir (Karagöl ve Özcan, 2014: 7).

Tasarruflar, rasyonel maddi birimlerin sağladığı zamanlar arası yarar maksimizasyonu neticesinde belirlenmektedir. Diğer bir tanımla tasarruflar; ertelenen tüketimleri ifade etmektedir. Böylece bu yaklaşım yaşam döngüsünün yaklaşımında ana teması oluşturmaktadır. Bununla birlikte insanlar tüketimlerini tüm zamana yayıp, kötü günlerinde de tüketim yapabilmek adına iyi günlerinde tasarruf yapmaktadır. Kötü günlerde de tüketim yapabilmek düşüncesi, tasarruf şekillerini birçok açıdan etkilemektedir (Özcan ve Günay, 2012: 14).

Gelirlerin harcanmayan bölümü olarak tanımlanmakta olan tasarruflar, kamu ve özel tasarruflar şeklinde iki temel grupta sınıflandırılmaktadır. Kamu özelliği taşıyan kurumların tasarrufları, kamu tasarrufları adı altında yer alırken, hane halkı tasarruflarının ise özel tasarruflar adı altında önemli bir yeri bulunmaktadır. Bundan dolayı Türkiye’de hane halkı tasarruflarında etkili olan unsurların belirlenmesi, düşük tasarruf probleminin çözümü bakımından önem taşımaktadır. Türkiye’nin, 2023’te ilk 10 küresel

ekonomi arasında olma hedefini göz önüne alırsak, yüksek kalkınma rakamlarına ulaşma ve sürdürülebilir kalkınma gereksinimi bulunmaktadır. Yalnız, tasarrufların düşük oranda olması yüksek kalkınma hedeflerine ulaşma yolunda engel teşkil edebilir. Dolayısı ile tasarruflar düşük oldukça kaynak bakımından Türkiye'nin yurtdışına bağımlı olmasına ve kırılgan ekonomik özelliğe sahip olmasına neden olmaktadır (Zengin, Yüksel ve Kartal, 2018: 87).

Ülkemizde artış gösteren tasarruf açığının temel nedeni hane halkı tasarruflarında düşme olması gösterilmektedir. Bununla birlikte hane halkı borçluluk oranları ciddi artış göstererek bu görüşü doğrulayabilir. Tasarruflar, gelişen ekonomi ortamlarında refah konusunda en önemli belirleyicilerden biri olmakla birlikte olumsuz ekonomik durumlara karşı hane halkını koruyan temel faktör olmaktadır. Bundan dolayı hane halkı tasarruflarında temel dinamikleri anlamak ve doğru politikaların geliştirilmesini sağlamak için temel koşullardan biri sayılmaktadır (Özlale ve Karakurt, 2012: 5).

2.2. Hane Halkı Tasarrufları

Hane halkı tasarrufları kavramı, milli gelirlerin hesaplanmasında hane halkının harcanabilir gelirlerinden, hane halkının tüketim harcamalarını çıkartması ile bulunmaktadır. Türkiye'de genel itibariyle tasarrufların gelişimi incelendiği zaman, 2001 senesinden itibaren kamusal tasarrufta artış olmasına rağmen özel tasarrufta bir düşüşün dikkati çektiği bilinmektedir. Aynı dönem içerisinde bağımlılık oranları, ekonomik kalkınma, kişi başına düşen milli gelir ile özel tasarrufların düşüş göstermesi gelirlerle açıklanamamaktadır. Türkiye'de bulunan hane halklarının, çok fazla tasarruf yapma nedenleri bulunmaktadır. Bundan dolayı; kurumsal ve davranışsal kanallar doğrultusunda tasarlanmış olan kamu politikalarının, bireyin tasarruf motivasyonunu güçlendirme ve tasarruflarını artırma olanağı bulunmaktadır. Böylece bireysel emeklilik sistemleri ve sistem için sağlanan kamu destekleri, bu bağlam içerisinde tasarruf motivasyonlarını güçlendirmektedir (Altun, 2017: 311).

Hane halkı tasarrufları, kişinin gelirinden yaptığı harcamalarını çıkartması ile hesaplanabilmektedir. Aynı şekilde özel sektörlerdeki işletmelerin tasarrufları da söz konusu işletmelerin elde ettikleri gelirlerle yaptıkları harcamaların arasında oluşan fark şeklinde ifade edilebilir. Bundan dolayı ülkelerin büyümesiyle, yeni yatırımlarının gerçekleşmesi yatırımlarını sürdürmelerine bağlı olmaktadır. Böylece yatırımların artırılması için tasarruflarının artırılması ana ihtiyaç olup, önem arz etmektedir. Diğer bir tanımla bir ülkenin tasarrufları arttığı zaman yatırımları için gerekli kaynakların finansman miktarlarında da artış meydana gelmektedir. Özet olarak; kalkınmanın yollarının başında tasarruf gelmektedir (Zengin Yüksel ve Kartal, 2018: 90).

Türkiye'de, hane halkı tasarrufları ilerisi düşünülerek yapılan bir yaklaşım olmakta ve güçlü bir neden olarak görülmektedir. Aşağıda Türkiye hane halklarının arasında ileriye dönük yatırımların nedenlerine dair göstergeler yer almaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 28-29);

1. Hane reislerinin işveren ya da serbest meslek sahiplerinden olması durumunda, hanelerin daha çok tasarruf ettiği bilinmektedir. Girişimcinin değişken gelir akımıyla karşı karşıya kalması ihtiyati tasarrufları pekiştirmektedir.

2. Çok yüksek ileri yaşların bağımlılık oranlarının, hane halkını daha çok tasarrufa yöneletmektedir. Çünkü yaşlı kişilerin sağlık risk ve harcamaları daha yüksek olmaktadır. Diğer açıdan, gelirin önemli bölümü emeklilikten sağlanan hanelerin az tasarruf ettiği bilinmektedir.

3. Bununla birlikte SGK'lı hane haklarının sağlık hizmetinden ücretsiz yararlanmasından dolayı tasarruf ihtiyaçlarını azaltmaktadır. Bir başka ifadeyle; benzer şekilde hane halkı gelirlerinin seviyeleri için SGK uygulaması tasarrufları azaltmaktadır. Kayıt dışı çalışma durumunda olan SGK'lı olmayan düşük gelirli hanelerin tasarrufları uzun vadeli tasarruflardan ziyade, büyük oranda acil ve öngörülemeyen harcamalar adına yapılan tasarruflar olmaktadır.

2.3. Bireysel Yatırımlar

Türkiye'de gerçekleştirilen bireysel emeklilik sistemlerinin önemli kalkınma potansiyellerine sahip olduğu, bireysel yatırımlara kaynaklık ettiği bilinmektedir. Hane halkının tasarruflarını planlamasında farkındalığı artırmakla birlikte bireysel emeklilik sistemlerinin cazip hale getirilmesinde daha fazla ve uzun süreli tasarruflara katkı sağlamaktadır. Bireysel yatırımlar 1 Ocak 2013'te yürürlüğe girmiş olan Türk Ticaret Kanununun uygulanma süresi boyunca yakından takip edilmesi ile oluşacak aksaklıkların

giderilmesinde çok fazla önem taşımaktadır. Böylece bireysel emeklilik sistemine katılımların ve tasarrufların artması ile eş zamanlı, bireysel emeklilikte operasyonel verimlilik sağlanıp, maliyetin düşürülmesi, sistemde sürdürülebilirlik bakımından önemli olmaktadır. Bunun yanı sıra, bireysel yatırımların artması ile sigortacılık sektörleri de mesela hayat sigortalarının, büyüme potansiyelleri bulunmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 16).

Hane halkı tasarruflarının bireysel yatırımlara dönüştürme yollarından biri de bireysel emeklilik sistemi olmaktadır. Bireysel emeklilik sistemi, kamusal sosyal güvenlik sistemlerini tamamlamak ve hane halkı tasarruflarını artırma maksadını taşımaktadır. Sistemde gönüllük temel olmakla birlikte belirlenmiş katkı modellerine dayanmaktadır. Katılımcıların hesaplarında biriken ve yatırımları yapılan emeklilik fonları, katılımcıların ödemiş olduğu katkı paylarına dayanmaktadır. Bundan dolayı emeklilik kazanımlarının yalnızca katkı payları, idari masraflar ve yatırım getirileri gibi faktörlere dayandığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra bireysel emeklilik sisteminde amaç; emeklilik risklerinde çeşitlilik sağlamak, bireysel emeklilik tasarruflarının sisteme yönlendirilmesi ile emeklilik kazanımını artırmak yer almaktadır. Yeni iş olanakları yaratacak olan, mali sistemler için uzun süreli kaynak yaratmak, sermaye piyasasının oluşumuna yardımcı bulunan büyük fon havuzu yaratması diğer bir amaç olmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 41).

Bireysel emeklilik sistemi, emeklilik sistemlerini yapısal değişimlerle finansallaştırmakta, emeklilik birikimlerini kişisel yatırımlara dönüştürmekte ve finansal roller üstlenmektedir. Diğer bir açıdan bireysel emeklilik verileri finansallaşan emeklilik, toplumda büyük kesimlere hitap etmemekte, fon getiri oranları düşük ve sistemden ayrılanların yüksek olduğu açıkça belirtilmektedir. Türkiye emeklilik sisteminin tümden değiştirilmesi ile Dünya Bankası tavsiyelerine uygun şekilde üç katmanlı bir yapının hayata geçirildiği bilinmektedir. Bununla birlikte, kamu sosyal güvenliği görevi, birikimlerini yapamayacak olan kişilere asgari emeklilik yardımları yapmak olarak belirlenmiştir. Böylece çalışanlar, bireysel tasarruflarını fonlar ile değerlendirmekte, emeklilik gelir sahipleri olmaları öngörülmektedir (Oran, 2017: 49).

3. HANE HALKI TASARRUFLARINDA TEORİK YAKLAŞIMLAR

3.1. Teorik Yaklaşım

Tasarruf davranışlarının açıklanmasında mevcut teoriler, gelir dağılımları ve bu dağılımlardaki eşitsizliklerin tasarruflardaki etkisine yönelik görüş birliğine varılamamaktadır. Klasik ve neoklasik teoriler, gelir dağılımında bulunan eşitsizliğin tasarruflarda ve ekonomik kalkınmada istenmeyen ön koşul olarak görmekte, politik ekonomiler tasarrufları negatif etkilemektedir. Kuramsal bakımdan ele alındığı zaman, toplam hane halkı tasarruflarının gelir dağılımının iki zıt faktörünün etkisinde kalmaktadır. Bununla birlikte ilk önce Keynesyen açıdan bakılınca, toplumda yer alan yüksek gelir gruplarının tasarruf eğilimleri yüksek olurken, düşük grupların tasarruflarındaki eğilim de düşük olmaktadır. Dolayısıyla gelir dağılımlarının en üstünde yer alan hane halklarının, en altta yer alan hanelere oranla daha yüksek tasarruf eğilimleri bulunmaktadır. Bundan dolayı, Keynes'in belirttiği gibi, en üstte bulunan gelir yoğunluğunda artış olması, toplam tasarruflarda yükselmeye neden olabilir. Keynes açısından bakıldığı zaman gelir dağılımlarında eşitsizlik olmasının tasarruflar adına yararı bulunmaktadır (Barış ve Çiftçi, 2018: 181).

Keynes'in iddialarına benzer biçimde Kuznets, kişi başı gelir artışının ilk önce gelir eşitsizliğinin artışına yol açtığını, kişi başı gelir artışının sürdükçe gelir dağılımında eşitsizliğin azaldığını fark etmiştir. Bununla birlikte kalkınmanın ilk dönemlerinde tasarruflarda bulunan tek sınıfın yüksek gelirli gruplar olduğu bilinmektedir. Örnek olarak nüfusun en varlıklı %5'lik oranı yurtiçi tasarruflarının yaklaşık 2/3'ünü gerçekleştirirken, nüfusun en yoksul %20'lik oranı hiç tasarrufta bulunamamaktadır. Bununla birlikte Keynes'in düşüncesinin aksine Dusenberry'nin nispi gelir hipotezine bakılacak olursa hane halkı tasarruf davranışları toplumsal karşılaştırmalardan ve alışkanlıklardan etkilenmektedir. Bundan ötürü hane halkları tasarruf davranışları mutlak gelir oranına göre değil, nispi gelir oranına göre belirlenmektedir. Zengin olan komşuların gelirlerini ve harcamalarını gözlemleyen düşük gelire sahip hane halkları, gelirleri zenginlerin gerisinde kalınca daha az tasarruf edebilir ve tüketimlerini artırabilir. Frank ve diğerlerinin harcama aşamaları şeklinde adlandırılan bu durum, yüksek oranda geliri bulunan kesimlerin tasarruf artışını telafi edip, toplam tasarrufların azalmasını sağlayabilir (Barış ve Çiftçi, 2018: 181-182).

Neoklasik kuramın önermelerinin özelliğini taşıyan ve tasarruflardaki değişimin gelir oranındaki değişimden bağımsız şekilde geliştiğini ileri süren Hall'ın geliştirdiği hipotez, tasarrufun Rassal yürüyüş hipotezi şeklinde adlandırılmaktadır. Rassal yürüyüş hipotezi, yaşam boyu gelir hipotezinin ve sürekli gelir hipotezinin uyarlanır bekleyiş yaklaşımından kopmasını temsil etmektedir. Bunun nedeni ise, yaşam boyu gelir ve sürekli gelir hipotezinin istenen gelirlerin geçmiş gelirle ilişkilendirilmesi olmaktadır. Bununla birlikte Rassal yürüyüş hipotezi gelecekteki gelirlere ilişkin beklentilerini rasyonel davranış temeline göre açıklamaktadır. Diğer bir ifade ile tasarrufların Rassal yürüyüş hipotezi yaklaşımına göre ekonomik karar biriminin gelecekteki gelirini doğru tahmin etmekte ve tasarruf kararını doğru gelir tahminleri üzerine dayandırmaktadır. Bundan dolayı gelirlerde beklenmedik değişimler olmadığı sürece tasarruf kararları bağlamında bir değişim olmamaktadır. Maddi karar birimlerinin her birinde tasarruf kararları açısından değişim sağlanması için gelirinde beklenmedik değişimlerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Gelirlerdeki beklenmedik değişimler ise tasarrufta beklenmedik değişimlerin olması, tasarrufun Rassal bir şekilde değişmesini ifade etmektedir. Tasarruflarda yürüyüş hipotezi için literatür içinde iki temel eleştirinin söz konusu olduğu bilinmektedir. İlk temel eleştiri, gelirlerdeki beklenmeyen değişim tasarrufları etkilemediğine yönelik ampirik gözlemlerin belirtildiği aşırı düzleştirme hipotezi olmaktadır. Diğer eleştiri ise, gelirlerdeki beklenen değişimin tasarrufu etkilediğini iddia eden ampirik gözlem, aşırı duyarlılık hipotezi olmaktadır. Bu çerçevede tasarrufların Rassal yürüyüş hipotezi, test edilmek için beklenen ve beklenmeyen gelirin tasarruf fonksiyonlarının kurgusunda yer almaktadır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 5).

Hane halkı tasarrufları, ekonomik birimlerin bakımından temel olarak mevcut gelirlerin verileri iken harcamalardan veya tüketimden sonrası için ortaya çıkan fazlalık ve artık olarak ifade edilmektedir. Kişiler tarafından basit bir biçimde açıklanabilecek tasarruf davranışları, iktisat biliminin farklı şekiller ile ele alınması sağlanmıştır. 1776 senesinde Ulusların Zenginliği adlı eserini yayınlamış olan Adam Smith, sermaye tutumluluk ile artacak diyerek tasarrufa ilişkin ilk kavramsal tanımı yapmıştır. Ekonomik dünyada önemli yerleri olan davranışların, Smith ve sonraki öncü iktisatçı kişiler için temel tanımlamalara zaman içinde kuramsal bazı katkılar yapılmaktadır. Frank P. Ramsey ise, ülkelerin gelirlerinin ne kadar ile tasarruf etmeleri gerektiği sorusundan yola çıkıp tasarrufları matematiksel şekilde temellendirmeye çalışmıştır. Yapılan çalışmaların sonucunda, sermayelerin marjinal verimlilik kalkınma oranına eşit olması kuralı en uygun şekilde tasarruflar için gerekliliği ortaya konmuştur (Şengür ve Taban, 2016: 53).

Bernheim 1995 ve 1998 seneleri arasındaki araştırmaları dahilinde finansal tüketici kitlesinin büyük bölümünün basit finans hesaplamalarını yapamadıklarını belirtmişlerdir. Temel seviyede finansal okuryazarlığın bulunduğu ve tasarruflara yönelik davranışların sergilendiğini söylemişlerdir. Bernheim ve diğerleri 2001'de liselerde finansal okuryazarlık eğitiminin, kişilerin yetişkinlik yaşantılarında tasarruf davranışlarının üstündeki etkilerini incelemiştir. Eğitim programlarının hane halkı tasarrufları arasında olumlu ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Hilgerth, ABD'de bir üniversite bünyesinde öğrencinin kişisel nakit yönetimlerini, borçlanmalarını, tasarruflarında ve yatırımlarında bilgi ve davranışları arasında anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Böylece katılımcının borçlanmalar, tasarruflar ve yatırımlarında bilgi düzeyinin artmasıyla finansal davranış skorunun da arttığını göstermektedir (Er vd., 2014: 117-118).

Irwing Fisher, kitabında tüketici kitlesinin belirsizlik olgusundan uzak biçimde iki dönemi içeren bir tasarruf davranışı içinde olduğunu varsaymıştır. Fisher, dönemlerin arasındaki bütçe sınırlaması kuralı dahilinde tasarrufların, faiz oranlarına ve tüketicilerin benzer olmayan dönemlerdeki tüketimlerinin sonucu olan faydalara bağlı olmaktadır. Ortaya konulan teorilerde, tüketicilerin geleceği düşünen akılcı kişiler olduğu varsayımlarını yapılmaktadır. Arthur Cecil Pigou, kullanılabilir gelirlerde artışa gerek olmadan hane halklarının tasarrufunda artış olması gerektiğini ortaya konmaktadır. Thorstein Veblen ise, klasik ve neoklasik okulların belirttiği tespitlerin, kişilerin ekonomik davranışlarını açıklayamadığını ifade edilmiştir. Veblen, tasarrufların ve tasarruf süreçlerini açıklamak adına, kişiler arasında maddi ilişki yapısının ve oluşum süreçlerinin analizlere dâhil edilmesi gerektiği vurgulamıştır (Şengür ve Taban, 2016: 53).

3.2. Literatür İncelemesi

Pan 2016 yılındaki çalışmasında Çin'de bulunan hane halkı tasarruflarında etkili olan faktörleri incelemiş, kişileri kent ve kırsalda yaşayanlar olarak iki gruba ayırmıştır. Pan yaptığı çalışma neticesinde kentlerde yaşayanların tasarruf gelirlerinin yaşam yeri ile doğru orantılı geliştiğini ifade etmiştir. Le Blanc ve diğerleri 2015'de, Finlay ve Price 2015'de, Bebczuk ve diğerleri 2015'de, Mirach ve Hailu 2014'de, Schmidt, Hebbel, Webb ve Corsetti 1992'de farklı yöntemleri deneyerek aynı neticeye ulaştığı bilinmektedir. Wan 2015'de yapılan çalışmalarında ise Çin'de bulunan hane halkı tasarruflarının ev fiyatlarından etkilediğini belirlemiştir. Bunun yanı sıra Zhuk, Ukrayna'da hane halkı tasarruflarının belirleyicisine yönelik araştırmalar yapmıştır. Çalışma neticesinde ülkenin GSYH rakamları ile hane halkı tasarruflarının arasında doğru orantının bulunduğunu belirlemiştir. Kwack ve Edwards da farklı yöntemler kullanarak benzer neticelere ulaşmıştır. Paiva ve Jahan Brezilya'da hane halkı tasarruflarının ve kamu tasarruflarının arasındaki ters yönlü ilişkilerin bulunduğunu tespit etmiştir. Wakabayashi ve MacKellar çalışmalarında Çin'de bulunan hane halkı tasarruflarına dair araştırmalar yapmışlardır. Çalışmaların neticesinde hane halkı tasarruflarının kişilerin yaşlarıyla doğru orantı olduğu bilinmektedir. Browning 2000 yılında Kanada'da bulunan evli çiftlerin daha çok tasarruf yaptıklarını tespit etmektedir. Bununla beraber Samiei, Bayoumi, Masson ve 21 gelişmiş ülkede ve 23 gelişmekte olan ülkede yaptıkları çalışmalarda, faiz oranının hane halkı tasarruflarında etkin olduğu sonucuna varmışlardır. Corbo ve Schmidt-Hebbel de panel veri analizini kullanarak yaptıkları çalışmalarda benzer neticelere ulaşmışlardır (Zengin, Yüksel ve Kartal, 2018: 90).

Modigliani; yaşam boyu tasarruf modelinin sürekli gelir hipotezinden esas farkının yaşam süresi yapılandırılması ve sınırlandırılması olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber sürekli gelir hipotezine göre zamanlar arası tüketimin düzleştirmesinde hayat sonsuz ve tek olarak ele alınabilir. Yaşam boyu modeline göre, sınırları yaşam; çalışmanın öncesi, çalışma dönemi ve çalışmanın sonrası olarak üç grupta yapılandırmaktadır. Böylece sürekli gelir hipotezini farklı kılan yaşam boyu modeline göre yaşamın belli aşamalarında bulunan sistematik değişiklik tasarruf kararlarında önemli sayılmaktadır. Bununla beraber bireyin aktif çalışma hayatı süresince emeklilik ve acil durum için tasarruf edip, yaşam boyu tüketimini düzleştirmektedir. Yaşam boyu bütçe sınırı altında yer alan bireyin tasarruf eğilimini ters U şeklinde gösterilebilir. Öyle ki birey yaşamının erken döneminde negatif tasarruf eğiliminde iken çalışma hayatına katılımı beraber pozitif tasarruf eğilimine yönelmektedir. Sürekli şekilde gelir hipotezine göre ekonomik büyümenin toplam tasarruflarda negatif etkilerine neden olurken yaşam boyu modeline göre büyüyen ekonomilerde toplam tasarruflar olumlu gelişmektedir (Altun, 2017: 305-306).

Yukarıda sayılan hane halkı tasarrufları yaklaşımlarının yanı sıra Şengür ve Taban'ın çalışmalarında hane halkı tasarruflarında etkili olan gelir dışı belirleyicileri incelemektedir. Şengür ve Taban'ın çalışmalarına göre elde edilen sonuçlar, aylık gelirin ve eğitim seviyesinin hane halkı tasarruflarında etkili olduğu sayılmaktadır. Bunun yanı sıra, otomobil sahipliğinin ve tasarrufların arasında ters yönde ilişkinin bulunduğu bilinmektedir. Hamarat ve Özen, Ceritoğlu ve Eren, Cilesun ve Kırdar da farklı yöntemleri kullanıp yaptıkları analizde aynı neticelere ulaşmaktadır. Bununla beraber Çolak ve Öztürkler ise Türkiye'de hane halkı tasarruflarının eğilim yönlerini incelemektedir. Çolak ve Öztürkler'in yaptıkları çalışma neticesinde tasarruf oranlarının GSYH rakamları arasında pozitif ilişkinin olduğu yer almaktadır. Diğer bir bakımdan, Özlale ve Karakurt regresyon analizini kullanarak yaptıkları çalışmalarda milli gelirin tasarruf miktarının arasında ilişkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Düzgün ise de farklı yöntemler kullanarak gerçekleştirdiği çalışmasında benzer sonuçlara ulaşmaktadır. Bununla beraber ifade edilen çalışmalara ek olarak, Van Rijckeghem ve Üçer konut kredilerinde olan artışın hane halkı tasarruflarında düşüklüğe sebep olduğu neticesine ulaşmışlardır (Zengin, Yüksel ve Kartal, 2018: 91).

Laurence J. Kotlikoff ve Spivak Avia ile Kotlikoff ve Lawrence H. Summers, sosyal güvenlikler, miras bırakma ve kuşaklar arası transfer gibi nedenlerle tasarrufu açıklayan transfer tasarruf hipotezine yönelik önemli katkılar yapmışlardır. Yapılan bu iki önemli katkılardan ilki, büyük ailelerin içinde yer alan tasarrufun ve mirasa dair kurumsal yapıları kuşaklararası ele almaktadır. Böylece kuşaklar arası gelirin ve servetin transferine imkân sağlayan finansal varlıklar el değiştirdiğinde formel piyasanın yerini alacağı ileri sürülmektedir. Bundan dolayı aile içindeki kurumsal düzenlemenin formel piyasada olan ters seçim ve ahlaki sorunlarını da büyük oranda azaltmaktadır. Sosyal güvenliğin ve emeklilik

sisteminin gelişmesiyle, elbette aile içindeki kuşaklararası transferin kurumsal yapılarının zayıfladığı bilinmektedir. Buna karşı olarak da aile içindeki kuşaklararası transfere dair kurumsal yapıların ulusal tasarrufların üzerinde etkisi bulunmaktadır. İkinci çalışmada, tarihsel verilerin katkısıyla sermayelerin birikimlerinin yaşam boyu tasarruftan ziyade kuşaklararası transferlerle açıklanacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmanın diğer önemli bulgularından bir tanesi de kuşaklararası transferin zenginlerin arasında çok yoğun olduğunu belirtmesi sayılmaktadır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 5-6).

4. HANE HALKI TASARRUFLARININ BİREYSEL YATIRIMLARA DÖNÜŞTÜRÜLMESİNDE ETKİLİ OLAN SOSYO-EKONOMİK FAKTÖRLER

Hane halkı tasarruflarının bireysel yatırımlara dönüştürülmesinde önemli olan faktörlerden bir tanesi de ülkenin demografik yapısı söz konusu olmaktadır. Bunun yanı sıra gençlerdeki ekonomik bağımlılık oranının yükselmesi, tüketimlerin artması ile birlikte tasarruf oranlarının bireysel yatırımlara dönüşmesinde düşüş yaşanmaktadır. Diğer bir etken ise, ülkede hızlı nüfus artışının yaşanması ile hane halkı tasarrufları arasında negatif bir bağ bulunmaktadır. Bunun nedeni ise; hızlı nüfus artışı hane halkı çocuğunun ekonomik desteklenme zorunluluğu, kazancın genelini tüketime ayırmakta, tasarruf oranında beklentinin altına inilmektedir. Beklentinin altına inen tasarrufun bir diğer nedeni ise; yaşlı nüfus oranının tasarruflarda ve tüketimdeki etkisi olarak ifade edilmektedir. Emekliliğe dayanan programların hane halkı tasarruflarının bireysel yatırımlara yönelik düzenlemelerinin yapılmış olması gerekmektedir. Öyle ki, bireysel emeklilik sistemlerinin tasarımı, ülke gereksinimi olan yatırımların gerçekleşmesini sağlayacak olan fonları yaratmasını kolaylaştırması gerekmektedir. Bununla beraber hane halkı tasarrufunun bireysel yatırımlara dönüşmesinde etkili olan, kişisel, finansal, çevresel, yasal ve kamusal gibi birçok faktör yer almaktadır (Yılmaz ve Yaraşır, 2009: 112-113).

4.1. Kişisel Özellikler

Ekonomik birimlerin diğer bir ifade ile hane halklarının, işletmelerin, devletlerin gelirinin hepsini tüketim harcamasında kullanmayarak bir kısmını tasarruflara ve yatırımlara yöneltmektedir. Böylece içinde bulunulan hayat standartlarının üstünde bir hayat standardı yakalamak için bazı fedakarlıklara katlanılmaktadır. Bununla birlikte tasarruf sahiplerinin yatırımları iki hedef doğrultusunda yönlendirilmektedir. Bu iki hedef ise (Usul, Bekçi ve Eroğlu, 2002: 135-136);

1. Hane halkı yatırımlarının herhangi bir zaman diliminde değer kaybına uğramadan nakde dönüştürülmesi,

2. Bununla beraber yapılan yatırımlarda sürekli ve makul miktarlarda gelir elde edilmesini sağlamak amaçlanmaktadır.

Tasarruf sahiplerinin, tasarruf yatırım araçlarını sermaye piyasalarına aktarırken; yüksek getiriler, güven beklentisi ve likiditeye göre hareket etmektedir. Yalnız, tasarruf sahiplerindeki bu hareketleri kısıtlayan, diğer bir tanımla karar almada etkili olan etkenler söz konusu olmaktadır. Bunlar; kişisel, finansal, yasal, kamusal ve çevresel etkenler olmaktadır.

Tasarrufların yapılmasındaki bu amaçlar dışında ise; yatırımcının yaşı, cinsiyeti, geliri ve medeni durumu gibi farklı özellikleri yatırım kararlarını etkileyebilmektedir. Agnew yaptığı çalışmada, erkeklerde hisse senedine daha çok yatırım yaptığı, kadınlara oranla daha çok alım satım işlemlerinde bulunduğunu saptanmıştır. Bununla beraber evli olan yatırımcıların bekar yatırımcılara göre daha agresif yapıya sahip yatırımlarda buldukları bilinmektedir. Böylece yüksek gelirlerin daha yüksek değeri olan varlık yatırımına neden olduğu ve daha çok ticari hacim barındırdığı da bilinmektedir. Kişisel faktörlerin tasarruflarda etkili olduğunu gösteren bir diğer örnek ise, yaşlıların gençlere oranla daha çok al-sat yaptıklarını ortaya koymaktadır (Gümüş, Koç ve Agalarova., 2013: 81).

Bireysel yatırımların gerçekleşmesinde etkili olan; tasarruf sahiplerinin buldukları kültürel yapı öğrenilerek tanınmakta, değer yargıları oluşmaktadır. Bunun yanı sıra kişinin ideallerinin, kişiliğinin, tutumlarının bu kültürel yapı içerisinde olduğu ifade edilebilir. Bundan dolayı tasarruf sahiplerinin alacağı kararların, kültürel yapıdan, kişilikten ve güdüleriyle gerçekleşen davranışlarından etkilenmektedir. Öyle ki her tasarruf sahibinin öğrenme sürecinde ve sürecin sonunda kazanımlarının çeşitlilik göstermesiyle birlikte aynı olay karşısında alacakları kararlarda da çeşitlilik olması gerekmektedir. Diğer bir unsur olan tutum ise; yatırım kararlarının verilirken, kişilerin vereceği

kararlarda bakış açısının önemini göstermektedir. Böylece hane halkı tasarruflarının, yatırım kararlarının alınmasında ulaşacakları risk seviyesini belirledikleri bir tutum oluşturmaktadır. Tasarruf sahiplerinin bilgi, inanç, his ve dünya görüşü onda bazı fikirlerin meydana gelmesine olanak vermektedir. Bu olanağın ise tasarruf sahibinde bir tutumun gelişmesini sağladığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu meydana gelen tutumun da tasarruf sahiplerinin vereceği yatırım kararlarında etkili olduğu ifade edilmektedir (Usul, Bekçi ve Eroğlu, 2002: 139).

Hana halkı tasarruflarının bireysel yatırımlara dönüştürülmesinde etkili olan bir diğer kişisel faktör kadınların iş hayatına katılma oranları olmaktadır. Bir diğer ifade ile daha çok yüksek oranda kadın istihdamının sağlanması daha yüksek tasarruflarla ilintili sayılmaktadır. Bunun aksine iş hayatına katılım ve istihdam oranının düşük olduğu çalışan piyasaları ve politikaları tasarruf oranını baskılayabilir. Özellikle Türkiye’de, genç nüfusun oranında ve okula devam etmekte olan çocuk sayısındaki artış, yalnız istihdamın düşük olmasından dolayı, gelirler kontrol edilerek tasarruflar yüksek olabilir. Bununla birlikte analizlerin çalışan kadınların oranının tasarrufların oranları üstünde anlamlı ve olumlu etki barındırdığını ifade edilmektedir. Gelirlerin dâhil edilmesi ile diğer faktörlerin sabit tutulmasıyla, çok fazla kadının istihdam edildiği hanelerde daha çok tasarruf edilmektedir. Böylece aile içinde çalışan sayısının artmasıyla negatif tasarruf olasılığının büyük oranda azaldığı söylenebilir. Bütün kişisel faktörlerin yanı sıra hane halkı tasarruf yapısında kadın çalışanların etkisinin artmasıyla, ailelerin çocukları adına daha çok tasarruf yaptıkları ifade edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 30).

4.2. Finansal Etkenler

Hane halkı tasarruflarının bireysel yarımlara dönüşmesindeki en önemli etkenlerden bir tanesi de finansal etkenler olmaktadır. Finansal değişkenler olarak da reel faiz oranları düşünülebilir. Böylece faiz oranlarındaki değişimler ters yöne ikame ve gelirlerin etkili olmasına neden olmaktadır. Yüksek faiz oranlarının olumsuz gelir etkisini olumlu zamanlar arasında ikame etkisi ile yok etmesi şeklinde açıklanabilir. Ekonomik olarak tam gelişmiş ülkelerin tasarruflarında reel faizlerin arttığı bilinmektedir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin reel faizlerinin tasarrufların üzerindeki etkisini pozitif yöne çevirdiği bilinmektedir (Özcan ve Günay, 2012: 6).

4.3. Çevresel Faktörler

Hane halkı tasarruflarının yatırım tercihlerini etkilemekte olan bir diğer etken de çevresel etkenler olmaktadır. Tasarrufları etkileyen çevresel faktörler ise, tasarruf sahiplerinin kültürel durumlarını, sosyal statülerini, referans gruplarını ve grup-aile ilişkilerini içermektedir. Bununla birlikte tasarruf sahiplerinin grup veya aile içerisinde yaşamasından dolayı alacağı kararda grup ve aile etkili olmaktadır. Öyle ki kişi karar alma sırasında yalnız kalınca yanlış karar alma düşüncesinden dolayı kendini güvensiz hissedip ailenin onayına ihtiyaç duymaktadır. Kişinin alacağı kararlarda ailenin etkisi hane halkı tasarruflarının yatırıma dönüşmesinde oldukça fazla görülmektedir. Tasarruf sahipleri yatırım yapmamayı düşünse bile ailedeki diğer kişilerin yatırımlar yaptığını görünce, sürü psikolojisi etkisi ile yatırım yapma kararı alabilir (Usul, Bekçi ve Eroğlu, 2002: 140).

4.4. Yasal Faktörler

Ülkelerin yatırımlarını finanse etmesinde, diğer yabancı ülke finansmanına bağımlılığın azaltılmasından, sürdürülebilir iktisadi büyümenin ve kalkınmanın sağlanması gerekmektedir. Bunun için de yurtiçi tasarruflarının yeterli oranda ve istikrarlı duruma gelmesine yönelik politikalar hükümet tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Bundan dolayı tasarruf oranlarının azalmasına neden olan unsurlar incelenmekte ve sürdürülebilir kalkınmanın ortaya konulup ülkenin ekonomi yönetimi bakımından önem ifade etmektedir. Öyle ki ülkelerde ulusal tasarrufların oranlarında düşüş varsa diğer bir ifade ile tasarruf açığı, ciddi sorunlar teşkil edebilmektedir. Tasarrufun azalmasıyla tüketim harcamaları artış gösterecek ve böylece toplam talepte de artış olacağından dolayı milli gelirin yükselmesi söz konusu olmaktadır. Yalnız tasarruflarda oranların düşük olması ile her ülkenin milli gelir seviyesi artış göstermemektedir. Diğer bir açıdan ise tüketime dayalı büyüme sağlamanın ne oranda sürdürülebilir olacağı konusu tartışma çıkarmaktadır (Sancak ve Demirci, 2012: 160).

Ülke içi hane halkı tasarruflarında yasal çerçevenin sağlanması ülke kalkınması ve ekonomik bağımsızlık için gerekmektedir. Bunun yanı sıra, ülkenin plan uygulamalarını aksatan konjonktür davranışların önlenmesinde veya asgariye indirgenmesi istikrarı sağlamanın gereği olmaktadır. Bundan

ötürü maliye politikalarının kısa sürede hedefleri arasında ekonomide genel olarak dengenin korunması bulunmaktadır. Plan dönemi içinde gelir farkının azaltılması, kamu harcamasından yararlanılma ve vergi sistemlerinin ıslah edilip, vergi yükünün adil biçimde dağıtılması sağlanabilmelidir. Adil vergi dağıtımında, politikanın ana ilkesi ödeme güçlerine göre vergilendirmelerin gerçekleşmesi ve eşit gelirlerin arasında sosyal adaletin sağlanmasına uymayan ayırımın önlenmesi yer almaktadır. Vergi sistemlerinin esnekliğini ve sosyal adaletin zedelenmesini gösteren, vergi muafiyetlerinin ve istisnalarının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Böylece sosyal, mali ve ekonomik amaçlar açısından gerekli olmayan vergiler kaldırılabilir. Vergiler ile tasarruf büyüklüğünde oluşan azalmanın, sermaye birikimlerini ve yatırımlarını olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra özel kesimlerin yatırım oranlarında daraltmanın gerçekleşmesi ekonomik kalkınmanın öngörülmuş hedeflerine ulaşmasını engelleyebilir. Bunun aksine özel kesimlerden kamu kesimlerine vergilerle aktarılan fonun, kamuda yatırımlara tahsis edilmesine toplam yatırımların hacminde azalmalar oluşmasına neden olmaktadır. Yalnız bunun için vergilerin oranlarının saptanması ve vergilerin kaynak seçimlerinde toplam tasarrufların hacmini en az derecede etkileyecek olan yöntemlerin kullanımına dikkat edilmesi gerekmektedir (Küçüköglü, 2016: 195-196).

4.5. Kamusal Tedbirlerle İlgili Faktörler

Ekonomi politikalarında temel amaç olan kalkınma ve büyüme ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterebilmektedir. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin kalkınma düzeylerinin artırılması asıl hedef iken gelişmiş ülkelerde büyümenin ve kalkınmanın sürdürülebilmesi dikkate alınmaktadır. Bununla birlikte ülkelerin büyümelerinde ve kalkınmalarında rol alan birden fazla faktör bulunmaktadır. Büyüme ve kalkınmayı sağlayan faktörlerden bir tanesi de yatırımlar olarak ifade edilmektedir. Böylece ülkelerdeki yatırım düzeylerinin genellikle gelirler, faiz oranı ve tasarruflar etkin şekilde rol almaktadır. Yalnız ülkelerdeki tasarrufların düzeyleri yatırımlar adına gerekli finansmanları sağlayamıyorsa, yurt içinde tasarrufların yetersiz olması ile üretim faktörlerinin karşılanması için gerekli sermayelerin birikmemesine yol açabilir. Bundan dolayı bu durum yatırımların, üretimlerin ve istihdamın düzeylerinde azalmaya yol açmaktadır. Böylece yatırımın ve üretimin finansmanının sağlanabilmesi adına, yurt dışı tasarrufa olan bağımlılık ve dolaylı olarak ekonomide kırılganlık artmaktadır (Teyyare, 2018: 120).

Hane halkı tasarruflarının bireysel yatırımlara dönüştürülmesine katkı sağlayan diğer bir unsur kamusal tedbirlerle ilgili faktörler olmaktadır. Böylece, hane halkı tasarruflarında artış sağlamaya yönelik olacak Bireysel Emeklilik Sistemi'nde değişiklikler yapılmıştır. Bireysel yatırım yollarından birini kolaylaştıran kamusal tedbirler ile birlikte yeni sistemde, tasarruf sahiplerinin sayısını genişletmeyi ve süreçlerin basitleştirilmesi hedeflenmektedir. Öyle ki gelişmekte olan ülkelerin çoğu sosyal güvenliğe yapılan reformlarla beraber genel olarak zorunlu kamu emeklilik sisteminin yanı sıra özel emeklilik sistemini uygulamaya koymaktadır. Ekonometrik tahminlere göre, kamusal tedbirlerin uygulanması ile yurtiçi tasarruflarında belli oranda artışı sağlanabilir. Türkiye'de uygulamaya geçen yeni sistemle gönüllülük esaslı yer almakta ve fon işletim giderinin yüksek olmasından dolayı, tasarruflarda artışın sınırlı olacağı düşünülmektedir. Gerçekleştirilen projeksiyonlar, fon işletim gider oranlarının baz alınması, katılımcının yatırımını sistem dışında değerlendirmesi kendisi için daha avantajlı olacağına işaret edilebilir. Bunun yanı sıra kamusal tedbirlerden biri olan fon işletim giderlerini düşürücü girişim olarak yeni sistemin büyümesinde hayati önem taşımaktadır (Özel ve Yalçın: 2013: 1).

Özel kesimlerin tasarruf oranlarında belirleyici unsurları, ekonometrik modellerin çerçevesinde faiz oranlarının beklendiği şekilde olmaması özel tasarrufları olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte kamu tasarruflarında yaşanan artışın özel tasarrufları düşürmesiyle birlikte yalnız bu düşmenin birebir olmadığı bilinmektedir. Böylece kamu tasarruflarında yaşanan artışın toplam tasarrufların açığını kapatan bir etki yapacağı bilinmektedir. Makroekonomik belirsizliklerin azalmasıyla birlikte tedbir olarak tasarrufların eğilimi zayıflatmakta, özel tasarrufların oranında düşürücü etkiler olmaktadır. Bunların yanı sıra nüfus bağımlılığındaki oranlarda meydana gelen artışın, bireylerin tasarruf etme imkanını kısıtlamakta ve tasarrufların olumsuz etkilenmesini sağlamaktadır (Özlale ve Karakurt, 2012: 5).

Türkiye'de düşük tasarruf oranlarının ekonomi yönetimleri tarafından yakından izlendiği bilinmektedir. Böylece ülkede tasarruf oranlarının artış sağlamasına yönelik çalışmaların yapılması hedeflenmektedir.

Bundan dolayı bankacılık sektöründe mevduatların kazandırdığı faizlerden alınan vergi diğer bir tanımla stopaj oranlarında uzun vadede düşüş sağlanması gerekmektedir. Böylece banka kurumlarının mevduatlarına Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na yatırma zorunluluğu olan karşılıkların uzun vadede düşük uygulamalara geçiş adımları atılmaktadır. Uzun vadede düşük vergi uygulamasının yanı sıra, bireysel emeklilik sistemleri kamusal tedbirler bağlamında hayata geçirilmektedir. Böylece bireysel emeklilik sistemlerinin kapsamında sisteme katılan yatırımcılara devlet katkıları sağlanmaktadır. Diğer taraftan ise otomatik şekilde bireysel emeklilik sistemleri hayata geçirilmektedir. Otomatik ve diğer bireysel emeklilik sistemleri tasarrufların artmasına yönelik çalışmalardan bazılarını teşkil etmektedir. Yalnız, Hazine Müsteşarlığı'nın altın tahvilinde ve altın kiralama sertifikasının ihraç edilmesi, tasarrufları artırma çalışmaları dahilinde atılan önemli adımlardan biri olmaktadır (Zengin, Yüksel ve Kartal, 2018: 89).

5. SONUÇ

Tasarruf kavramı, gelişmekte olan ve gelişen ekonomilerde ekonomik göstergeler arasında en önemli unsur olma haline gelmiştir. Dünyada ülkelerin ekonomileri birbirleriyle son derece bağlantılı olup, bütün ülkeleri, sağladıkları üretimden daha fazla tüketebilme endişesi kaplamıştır. Yatırımlarda cari ve ileriye yönelik tüketim değerlerinin temel belirleyici noktası olan tasarrufun artırılması, ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde teşvik edilmesi gerekir. Bununla birlikte hane halklarının yaptığı veya yapmayı düşündüğü tasarruf, ülke ekonomisi için belirleyici nitelik taşımaktadır.

Ülkemizde hane halkı tasarrufları, gelirlerden bağımsız şekilde hane reisi ve haneye ait bazı özelliklerden etkilenmektedir. Hane halkı tasarrufunu etkileyen faktörlerin etki yönünün ve şiddetinin büyük bir oranda benzerlik taşıması iktisat biliminin öngörülleriyle uyum sağlar. Türkiye'de hane halkı tasarrufunun oranlarında artış sağlanmasına yönelik, istikrarlı bir kalkınma için şu öneriler sıralanabilir;

- Vergilendirmelerin, politikaların gözden geçirilmesiyle âdil ve gerekli vergilerin tahsil edilme başarısının yüksek sistemlerle geliştirilmesi gerekmektedir. Toplam gelirlerden en düşük pay oranını alan kesimlerin vergi yükünün hafifletilmesinde yarar görülmektedir. Adil vergi uygulaması ile yoksul kesimlerin de bireysel gelirlerden tasarrufa daha çok pay ayırması mümkün olabilir.
- Hane halkı bireyleri arasında yer alan ve toplumun ana unsuru olan kadınların, işgücüne katılımlarının doğrudan desteklenmesi hane halkı tasarruf oranını artıracaktır. Kadınlarla ilgili; meslek edindirme, eğitimlerini tamamlama, işgücüne katılımda engel olan cinsiyet ayrımcılığını önleme, kreşlerde ve çocuk yardımları öncelikli olarak ele alınmalıdır.
- İstihdam ve üretimin artışı hedeflendiğinde, tasarruf faktörünün belirleyici rolü bulunduğu bilinmektedir. Türkiye'de işsizlik oranının düştüğü durumla eşzamanlı şekilde hızlı büyümenin gerçekleştirilmek istenmesi, tasarruf oranının daha çok yukarıya çekilmesi gerekir. Bununla birlikte kadının iş dünyasına girmesi, bireysel tasarrufların artmasına, vasıflı elemanın istihdam edilmesine ve birikimin yatırıma dönüşmesine yardımcı olmaktadır.

Ülkemizin tasarruf oranlarının bireysel yatırımlara dönüştürülmesinde bireylerin tasarruf yapma hususunda ve finansal sistemler içerisinde değerlendirme konusunda eğitim verilmesi gerekir. Çünkü eğitim seviyesi yüksek kesimlerin, tasarruf davranışlarında ekonomik sistemlerde kayıtlı şekilde değerlendirdikleri bilinmektedir. Bununla birlikte, hane halkı tasarruflarının ve ülkelerin kalkınmasının birlikte sağlanması ise şu öneriler sunulabilir;

- Tasarrufları yapacak kişilerin, mevcut tasarruf şekillerinin çeşitlendirilmesinde nasıl değerlendirilme yapılacağı konusunda bilgilendirilme yapılması gerekmektedir.
- Halkın tasarruflara yönlendirilmesinde, tasarrufların teşvik eden özel ve kamusal tedbirlerin alınması, böylece güvenilirliğe dair kamunun yasal alt yapıyı oluşturmasında fayda görülmektedir.
- Bütün bunlarla birlikte halkın ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak yatırım araçlarının geliştirilmesi, yatırım araçlarının hakkında halkın bilgilendirilmesi bireysel yatırımları artırıcı eylemler olacaktır.
- Hane halkı tasarrufunun mali piyasaların dahilinde olan faiz oranları ve enflasyon gibi reel değişkenlerin etkilenmesini dikkate aldığımızda, temeli sağlam, ekonomide şeffaf işletmelerin varlığı

tasarruflarda pozitif etkiler uyandıracaktır. Bunların yanı sıra, ülkelerin ekonomilerindeki belirsizlik ve kırılganlıkların giderilmesinden sonra, mali piyasaların rahatlatılması yoluyla tasarruflar olumlu etkilenecektir.

- Türkiye’de tasarruf oranlarının, Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) oranının artırılmasının yolu toplumun temel birimini meydana getiren hane halkından geçtiği bilinmektedir. Hane halklarının tasarrufları ve tüketimleri, özel kesimlerin toplam tasarrufları için de belirleyici olmuştur. Bundan dolayı önerilerin gerçekleştirilmesi ile, tasarrufların ve yatırımların arasında olan dengesizliğin düşmesine katkısı olacaktır. Bunun yanı sıra; iç tasarruflardaki yetersizliklerin göstergelerinden biri olan cari açığın azaltılması tasarrufun artırılmasına olumlu katkılarda bulunacaktır. Böylece, cari açık ve dışa bağımlılık oranlarının azaltılmasının neticesinde sürdürülebilir kalkınma gerçekleşmektedir.
- Hane halkı tasarruflarının ülke kalkınmasına katkısının yanı sıra gelir düzeylerindeki ve ticaret hacmindeki artışlar, özel tasarrufların üstünde olumlu etki göstermekte, yalnız istatistikî manada anlamsız olmaktadır. Öyle ki; kalkınmanın, dış ticarete açık oranının, finansal derinliklerin, reel faizlerin ve enflasyonun, özel tasarruflarda düşürücü etkileri ifade edilmektedir. Bununla beraber menkul değerler piyasasındaki gelişmeye bağlı olarak, borçlanmaların limitindeki yükselmelerin özel tasarrufların azalmasına neden olduğu görülmektedir.
- Sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı bulunan hane halkı mensuplarının kişi sayısı tasarruf davranışları üzerindeki etkinin önemli ekonomik ve politik sonuçlarının varlığı bulunmaktadır. Ülkemizde düşük gelir düzeyine sahip sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı bulunan hane halkı kişi sayısının düzenli gelir sahibi olma anlamına geldiği ve tasarrufu olumlu etkilediği bilinmektedir. Yalnız belirli gelir ve tasarruf düzeylerine ulaşıldığı zaman hane içinde düzenli geliri bulunan kişi sayısı, tasarruf davranışları üzerinde etkili olmakta, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerindeki etkisi azalmaktadır. Diğer bir açıdan Türkiye’de kentli zengin kitlenin tasarruf eğiliminin köylü zengin kitlenin tasarruf eğilimine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Böylece gelir dağılımında yer alan mevcut çarpıklığın düşük gelir kesimlerinin tasarruf oranını olumsuz etkilemektedir. Ülkede toplam tasarruf oranının artırılması adına geliştirilen yakın dönemdeki bireysel emeklilik sistemlerinde yapılan değişikliklerin tasarruf oranlarında fazla artış olmayacağını, yüksek gelir kesimlerine yeni kaynakların transferlerine neden olacaktır.
- Hane halkı tasarrufları ile ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeyinin doğru orantılı olarak arttığı bilinmektedir. Bu bağlamda hane halkındaki genç girişimcilerin eğitim düzeyleri ile birlikte girişimci ruhun artırılması gerekmektedir. Sabit bir maaş ile çalışması alışkanlık haline gelen genç eğitimli nüfusun işletmeci ve girişimci olarak yetiştirilmesi ve özendirilmesi gerekmektedir. Böylece hane halkı gelirleri artırılabilecek aynı zamanda işsizlik azalacaktır.

KAYNAKÇA

- ALTUN, T. (2017), “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Saitan Kamusal Teşvikler Hane Halkı Tasarruflarını Artırabilir mi? Teorik Yaklaşımlar Temelinde İnceleme”, *Maliye Dergisi*, (173), 301-330.
- AVCI, N., KÜÇÜKUSTA, D. (2009), “Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Öğrenme, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Eğilimi Arasındaki İlişki”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 33-44.
- BARIŞ, S., ÇİFTÇİ, E. (2018), “Gelir Dağılımının Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 181-192.
- BOZKUŞ, S., ÜÇDOĞRUK, Ş. (2007), “Hane Halkı Tasarruf Tercihleri Türkiye Örneği”, 8. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*, 24-25 Mayıs İnönü Üniversitesi Malatya, 1-20.
- ÇOLAK, Ö. F., ÖZTÜRKLER, H. (2012), “Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hane Halkı Tasarruf Eğiliminin Analizi”, *Bankacılar Dergisi*, (82), 1-43.
- ER, F., TEMİZEL, F., ÖZDEMİR, A., SÖNMEZ, H. (2014), “Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 113-125.

- GÜMÜŞ, F. B., KOÇ, M. ve AGALAROVA, M. (2013), “Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararları Üzerinde Etkili Olan Demografik ve Psikolojik Faktörlerin Tespiti Üzerine Bir Çalışma: Türkiye ve Azerbaycan Uygulaması”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(6), 71-93.
- KARAGÖL, E. T., ÖZCAN, B. (2014), “Sürdürülebilir Büyüme Işın Tasarruf”, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, (92), 5-28.
- KÜÇÜKOĞLU, M. (2016), “Kalkınma Planlarında Vergi Politikaları (Hedefler-Gerçekleşmeler, 1963-2016)”, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 184-210.
- ORAN, S. S. (2017), “Türkiye’de Emeklilik Sisteminin Finansallaşma Çerçevesinde 49 Analizi: Bireysel Emeklilik Sistemi”, *Mülkiye Dergisi*, 41(3), 49-81.
- ÖZCAN, K. M., GÜNAY, A. (2012), “Türkiye’de Özel Tasarrufları Belirleyen Unsurlar”, *Discussion Paper, Turkish Economic Association*, Ankara, 1-17.
- ÖZEL, Ö. YALÇIN, C. (2013), Yurtiçi Tasarruflar ve Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye’deki Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme, *TCMB, Çalışma Tebliği*, 13(04), 1-38.
- ÖZLALE, Ü., KARAKURT, A. (2012), “Türkiye’de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri”, *Bankacılar Dergisi*, (83), 1-33.
- PELİT, E. vd. (2007), “Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi’nde Çalışan Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 86-114.
- SANCAK, E., DEMİRCİ, N. (2012), “Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 159-198.
- ŞENGÜR, M., TABAN, S. (2016), Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hane Halkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 49-71.
- ŞENGÜR, M. TABAN, S. (2016), “Türkiye’de Hane Halkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 29-53.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2014), *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*, Yurtiçi Tasarruflar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 18-89.
- TAYFUN, A., TEKBALKAN, M. (2014), “Dış Kaynaklardan Yararlanan Otel İşletmelerinde Örgütsel Bağlılık ve İş Doyumu: Ankara’da Bir Araştırma”, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1(1), 63-78.
- TEYYARE, E. (2018), “Tasarruf-Yatırım-Kurumsal Kalite İlişkisine Yönelik Bir Analiz: Türkiye Örneği”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 119-139.
- ULUYOL, O. (2011), “Türkiye’de Ailelerin Tasarruf Yapma Alışkanlıkları ve Tasarrufları Değerlendirme Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 167-179.
- USUL, H., BEKÇİ, İ., EROĞLU, A. H. (2002), “Bireysel Yatırımcıların Hisse Senedi Edinimine Etki Eden Sosyo-Ekonomik Etkenler”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), 135-150.
- UYGUÇ, N., ÇİMRİN, D. (2004), “DEÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi Merkez Laboratuvarı Çalışanlarının Örgüte Bağlılıklarını ve İşten Ayrılma Niyetlerini Etkileyen Faktörler”, *DEÜ İİBF Dergisi*, 19(1), 91-99.
- YILMAZ, B. E., YARAŞIR, S. (2009), “Türkiye ve Ülkelerinde Tasarruf Yatırım Açıkları ve Dış Kaynak İhtiyacı”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXVII(II), 97-128.

ZENGİN, S., YÜKSEL, S. ve KARTAL, M. T. (2018), “Türkiye'deki Düşük Hane Halkı Tasarrufuna Neden Olan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Yasar University*, 13(49), 86-100.

ZİNCİRKIRAN, M. (2015), “İş Görenlerin Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti, İş Stresi ve İş Tatmininin Örgütsel Performans Üzerindeki Etkisi: Enerji Sektöründe Bir Araştırma”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(600), 59-71.